

חבורה בענין ההיתר לגרש

הכולל לדיינות ע"ש ר' נחום לאם
כ"ז תשרי ה'תשפ"א
שלמה צוקר

הפסוקים והמפרשים

1. דברים פרק כד

- (א) כִּי־יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וּבִעֻלָּה וְהָיָה אִם־לֹא תִמְצָאתָן בְּעֵינָיו כִּי־מִצָּא בָּהּ עֲרֹת דָּבָר וְלָתֵב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֶת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחַהּ מִבֵּיתוֹ:
(ב) וַיֵּצֵאָה מִבֵּיתוֹ וְהָלְכָה וְהִיתָה לְאִישׁ־אַחֵר:
(ג) וּשְׂנֵאָהּ הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן וְלָתֵב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֶת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשָׁלַחַהּ מִבֵּיתוֹ אִן כִּי יָמוּת הָאִישׁ הָאֲחֵרוֹן אֲשֶׁר־לָקַחְתָּהּ לֹא לְאִשָּׁה:
(ד) לֹא־יִוָּכַל בְּעֻלָּה הָרֵאשֹׁן אֲשֶׁר־שָׁלַחַהּ לְשׁוּב לְקַחְתָּהּ לְהִיּוֹת לוֹ לְאִשָּׁה אַחֲרָי אֲשֶׁר הִטְמֵאָהּ כִּי־תִוָּעֶבֶה הוּא לִפְנֵי יְקֹנֵק וְלֹא תַחֲסִיֵּא אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר יְקַנֵּק אֶל־הַיָּד נָתַן לָךְ נַחֲלָה:

ערות דבר

2. תרגום אונקלוס דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- (א) ארי יסב גבר אתתא ויבעלנה ויהי אם לא תשכח רחמין בעיננה ארי אשכח בה עבירת פתגם ויכתוב לה גט פטורין ויתין בידה ויפטונה מביתה:

3. תרגום יונתן דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- (א) ארום יסב גבר איתא וייעול עלה ויהי אין לא השפכת רחמין בעינני ארום אשפח בה עבירת פתגם ויכתוב לה ספר תירוכין קדם בי דינא ויתן ברשותה ויטיל יתה מביתה:

4. העמק דבר דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- כי מצא בה ערות דבר. דבר ערוה מיבעי לי, אלא ערות דבר משמעו לא ערוה ממש שזינתה, אלא דברים מכוערים ודברים שהמה לחרפה לפניו:

פירוש "כי"

5. רש"י דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- (א) כי מצא בה ערות דבר - מצוה עליו [לגרשה] שלא תמצא חן בעיניו:

6. אבן עזרא דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- (א) חן בעיניו - שהיא הפך תולדתו. ומצא בה ולא יוכל לגלות, כי אין לו עדים. והטעם - או מצא בה, כמו ומכה אביו ואמו (שמות כא, טו):

7. הכתב והקבלה דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

- (א) כי מצא בה. אין מלת כי מצא נתינת טעם לאשר לא תמצא חן בעיניו, כי אם עשתה מעשה ערוה אסורה עליו אף במוצאת חן בעיניו, אבל הוא מאמר בפ"ע, שמגרשה באחת משתי סבות, אם מסבה שלא תמצא חן בעיניו הכשרה היא בעיני בעלה אבל טבעה הפך טבעו ומעשי' הם הפך רצונו ותולדתו, אם מסבת מצאו בה מעשי ערוה, ולפי"ז מלת כי כטעם, אם התנאי, כמו כי תפגע, ותרגומו (ווענן), עי' בערוך ערך אי מזה:

הספרי והמשנה העיקרית

8. ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא רסט

- והיה אם לא תמצא חן בעיניו, מיכן היו בית שמיי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה ערוה שנאמר כי מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר דבר. אמרו בית הלל לבית שמיי אם נאמר דבר למה נאמר ערות ואם נאמר ערות למה נאמר דבר, שאם נאמר דבר ולא נאמר ערות הייתי אומר היוצאה מפני דבר תהא מותרת להנשא והיוצאה מפני ערוה לא תהא מותרת להנשא ואל תתמה אם נאסרה מן המותר לה לא תהא אסורה מן האסור לה תלמוד לומר ערות ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש

אחר, ואם נאמר ערות ולא נאמר דבר הייתי אומר מפני ערוה תצא מפני דבר לא תצא תלמוד לומר דבר ויצאה מביתו, רבי עקיבה אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו.

9. משנה מסכת גיטין פרק ט משנה י

בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה שנאמר (דברים כ"ד) כי מצא בה ערות דבר ובית הלל אומרים אפילו הקדיחה תבשילו שנאמר (דברים כ"ד) כי מצא בה ערות דבר רבי עקיבא אומר אפילו מצא אחרת נאה הימנה שנאמר (שם) והיה אם לא תמצא חן בעיניו:

היחס בין רבי עקיבא לבית הלל בירושלמי ומפרשיו

10. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת גיטין פרק ט הלכה יא

כתיב [ויקרא טו לג] והדוה בנידתה והזב את זובו זקנים הראשונים היו אומרים תהא בנידתה לא תכחול ולא תפקוס עד שתבוא במים. אמר להן ר' עקיבא משם ראייה. אם את אומר כן אוף היא עצמה מביאה לידי כעירות והוא נותן את עיניו בה לגרשה. ואתייה דזקנים כב"ש. ודר' עקיבא כב"ה:

11. חידושי הרשב"א מסכת גיטין דף צ עמוד א

ירושלמי והדוה בנידתה והזב את זובו זקנים הראשונים היו אומרים תהא בנידתה לא תכחול ולא תפקוס עד שתבא במים אמר להם ר' עקיבא משם ראייה אם אומר את כן אף היא מביאה את עצמה לידי כעירות והוא נותן עיניו בה לגרשה, ואתייה דזקנים כב"ש ודר' עקיבא כב"ה, ותימה הוא למה הוצרך לומר ודר' עקיבא כבית הלל אלא כדברי עצמו היה לו לומר דהא אית ליה לר' עקיבא דמשום נוי רשאי לגרשה ולדברי ב"ה עד שימצא בה ערות דבר כגון שהקדיחה תבשילו אבל משום כיעור ונוי לא וצ"ע.

12. פני משה מסכת גיטין פרק ט

ודרבי עקיבא כבית הלל. כלו' דדריש נמי כבית הלל או ערוה או דבר והילכך סבירא ליה במתניתין אפילו משום נוי שאם מצא אחרת נאה ממנה יכול לגרשה ומכ"ש אם היא תתגנה בעיניו ולפיכך התירה אפילו בימי נדתה להתנאות ולהתקשט:

13. קרבן העדה מסכת גיטין פרק ט

ר' עקיבא אומר אפי' מצא אחרת נאה הימנה. ודריש לקרא הכי אם לא תמצא חן של נוי בעיניו או אם מצא בה ערוה או דבר סירחון על כל א' מג' דרכים הללו יכול לגרשה: ...
ודרבי עקיבא כבית הלל. שמותר לגרשה אפי' לא מצאה חן לפניו ודאי דחיישינן וצריכה תמיד להתנאות לפניו:

14. שיירי קרבן מסכת גיטין פרק ט

ודר"ע כב"ה. וא"ת הא כב"ש נמי אתייה אי סברי ב"ש אי עביד מהני איכא למיחש שמא ע"י שתתגנה בעיניו יגרשנה שלא כדון וי"ל כיון דמלתא דלא שכיח הוא שיעבור עבירה בפרהסיא ליכא למיחש להכי ועמ"ש בסמוך. והרשב"א כ' ותימא הא לא אתייה אלא כר"ע עצמו דמשום נוי מותר לגרשה אבל לב"ה דוקא משום דבר מגרשה אבל משום כיעור ונוי לא ע"כ. ונ"ל דבבבלי פ' במה אשה מיייתי להך ברייתא אלא שיש שינוי בדברי ר"ע דגרסי' התם עד שבא ר"ע ולימד א"כ אתה מגנה על בעלה ונמצא בעלה מגרשה כו'. נראה דהבבלי סובר דר"ע לפי שיטתו לימד דמגרשה משום נוי לכך קאמר ונמצא בעלה מגרשה אבל הירוש' לשיטת ב"ה השיב לכך קאמר והוא נותן עיניו בה לגרשה כלומר מדקדק אחריה וימצא בה דבר. מעתה אין מקום לקושית הרשב"א. ובס' משנה למלך פ"א מה"ג דחק בזה וא"צ. ומאי דקשיא ליה ל"ל לחוש לשמא יגרשה הא אמרי' בקידושין אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה שמא יראה בה דבר מגונה ותתגנה עליו וכתוב ואהבת לרעך כמוך ע"כ. ואין הנדון דומה לראיה הכעירות גופיה הוא חששא בעלמא. גם שתתגנה בעיניו חששא רחוקה היא שאף הוא מרחיק עצמו ממנה בימי נידותה לכך צ"ל כיון דיש לחוש לגירושין ודאי צריכין לחוש לכל מאי דאיכא למיחש. ומה שמקשה עוד שם מהא דאמרי' בסנהדרין בא וראה כמה קשי' גירושין שהרי דוד התירו לו לייחד ולא התירו לו לגרש ואי אמרת גירושין אסירי מן התורה היכי מוכח דקשים גירושין והלא איסור יחוד אינו אלא מדרבנן ע"כ. ונ"ל דלק"מ דודאי יפה דייק לר"ע דמתיר לגרש משום נוי ועוד הא בחשבון י"ח נשי דוד היו הנך עשרה פילגשים שהיו צרורות עד יום מותן אלמנות חיות. והן הנה היו אסורות לדוד מק"ו כמפורש בירושלמי פ"ב דסנהדרין ואין לך דבר גדול מזה שהיה מותר לגרשן ואפשר דב"ש מודו דאשה האסורה לו מותר לגרשה דהוי כמו ערוה ואפ"ה משום דשנוי המשלח לא גירשן ש"מ דקשים גירושין בזיווג ראשון כי היא חברתך ואשת בריתך:

15. מראה הפנים מסכת גיטין פרק ט

ודרבי עקיבא כבית הלל. כתב הרשב"א ז"ל ותימה הוא דלמה מוכרח לומר ודרבי עקיבא כבית הלל אלא כדברי עצמו היה לו לומר דהא אית ליה דמשום נוי רשאי לגרשה ולדברי בית הלל עד שימצא בה דבר כגון שהקדיחה תבשילו אבל משום כיעור ונוי לא וצ"ע עכ"ל ואפשר לומר דסבירא ליה להאי ש"ס דבית הלל לא פליגי אדרבי

עקיבה אלא דאם מצא אחרת נאה הימנה לא יוכל לגרשה שהרי היא לא גרמה לו דבר אבל אם היא גורמת שתתגנה בעיניו הוי דומיא כעין דהקדיחה תבשילו שמצא בה דבר ומחמת כן שנואה בעיניו ואפילו לבית הלל יכול לגרשה והיינו דקאמר ודרבי עקיבא כבית הלל כלומר דאזלא שיטתו דהתם אפילו ל"ב"ה מפני שהיא גורמת שתשנא בעיניו. וקמ"ל בזה דאפילו בית הלל מודו בכה"ג.

16. עלי תמר גיטין פרק ט הלכה יא

ודר"ע כב"ה. עיין במאה"פ שכתב כשהיא גרמה שהביאה עצמה לידי כיעור הר"ז כהקדיחה תבשילו. ויש להוסיף שע"כ היא גורמת שנכנסת שנאה ביניהם כמ"ש לשון הספרא, והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו וכו' עד שבא ר"ע ולימד נכנס הדבר לידי איבה והוא מבקש לגרשה וכו'. והא דל"ק ודר"ע כדעתיה, שהרי לדעת ר"ע מכ"ש שמותר לגרשה, עיין בשי"ק שכתב דר"ע לפי שיטת ב"ה השיב. וביאור הדבר שהחכמים לא הודו לדעתו של ר"ע אבל בוודאי היו סוברים כב"ה שהלכה כמותם, ולפיכך הוכרח לומר שאף לשיטת ב"ה הרי נותן עיניו בה לגרשה. ולפענ"ד נראה שאף ר"ע למעשה היה פוסק כדעת ב"ה, וכמ"ש בדמאי פ"ג ה"ג, אף על גב דו פליג על רבנן עבד עובדה כוותיה. ובע"ז פ"ג ה"י, וקשיא ר"ש חלוק על חכמים ועושה מעשה כיוצא בו בתמיה. וכן בברכות פ"א ה"א, ור"ג פליג על רבנן ועבד עובדא כוותיה בתמיה, עיין בגליוני הש"ס להגר"י ענגיל ז"ל שם. ולשם זה הביא הגמרא ברייתא זו כדי ללמוד ממנה שאף שר"ע חולק על ב"ה לא עבד עובדא כוותיה אלא כדעת ב"ה...

ר"ע אומר אפילו מצא אחרת נאה ממנה שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו ושלחה מביתה. נראה לבאר עפ"י שאמרו בסוטה מ"ז, חן אשה על בעלה, ופירש רש"י חן אשה על בעלה אפילו היא מכווערת נושאת חן בעיניו, ואם אינה נושאת חן בעיניו סימן הוא שהוא לא בעלה הראוי לה והיא לא אשה הראויה אליו, ובמקרה כזה אמר ר"ע שיותר טוב שתתגרש ממנו שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו והלכה והיתה לאיש אחר. וגם טעמו של ב"ה הוא מפני זה שאם הוא רוצה להתגרש מפני שהקדיחה תבשילו ובמקום ללמדה הבישול הוא רוצה לגרשה, סימן הוא שאין הוא בעלה הראוי לה, כי חן אשה בעיני בעלה וישתדל ללמדה הבישול שישאר חינה בעיניו. ובסנהדרין כ"ב, לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר ביטעיה נ"ד, ואשת נעורים כי תמאס ופשוט שגם ב"ה וגם ר"ע התכוונו שהכל לפי הענין ולפי ראות עיני הדיין הקרובים וידידי המשפחה.

היחס בין רבי עקיבא לבית הלל בבבלי ומפרשיו

17. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף צ עמוד א עמוד ב

מתני'. בית שמאי אומרים: לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, שנאמר: כי מצא בה ערות דבר; ובית הלל אומרים: אפילו הקדיחה תבשילו, שנאמר: כי מצא בה ערות דבר; ר' עקיבא אומר: אפי' מצא אחרת נאה הימנה, שנאמר: והיה אם לא תמצא חן בעיניו.

גמ'. תניא, אמרו בית הלל לבית שמאי: והלא כבר נאמר דבר! אמרו להם ב"ש: והלא כבר נאמר ערות! אמרו להם ב"ה: אם נאמר ערות ולא נאמר דבר, הייתי אומר משום ערוה תצא משום דבר לא תצא, לכך נאמר דבר; ואילו נאמר דבר ולא נאמר ערות, הייתי אומר משום דבר תנשא לאחר ומשום ערוה לא תנשא לאחר, לכך נאמר ערות. וב"ש האי דבר מאי עבדי ליה? נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר, על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר, מה להלן בשני עדים, אף כאן בשני עדים. וב"ה? מי כתיב ערוה בדבר? וב"ש? מי כתיב או ערוה או דבר? וב"ה? להכי כתיב ערות דבר, דמשמע הכי ומשמע הכי.

ר"ע אומר: אפי' מצא אחרת. במאי קא מפליג? בדר"ל, דאמר ריש לקיש: כי משמש בד' לשונות: אי, דלמא, אלא, דהא; ב"ש סברי: [והיה אם לא תמצא חן בעיניו] כי מצא בה ערות דבר - דהא מצא בה ערות דבר, ור"ע סבר: כי מצא בה ערות דבר - אי נמי מצא בה ערות דבר.

אמר ליה רב פפא לרבא: לא מצא בה לא ערוה ולא דבר, מהו? א"ל, מדגלי רחמנא גבי אונס: לא יוכל לשלחה כל ימיו - כל ימיו בעמוד והחזיר קאי, התם הוא דגלי רחמנא, אבל הכא מאי דעבד עבד.

א"ל רב משרשיא לרבא: אם לבו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשתו, מהו? קרי עליה: אל תחרש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך. תניא, היה רבי מאיר אומר: כשם שהדעות במאכל, כך דעות בנשים; יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו, וזו היא מדת פפוס בן יהודה, שהיה נועל בפניו אשתו ויוצא; ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו, וזו היא מדת כל אדם, שמדברת עם אחיה וקרובה ומניחה; ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו ואוכלו, זו היא מדת אדם רע, שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע, וטווה בשוק, ופרומה משני צדדיה, ורוחצת עם בני אדם. עם בני אדם ס"ד? אלא במקום שבני אדם

רוחצין. זו מצוה מן התורה לגרשה, שנאמר: כי מצא בה ערות וגו' ושלחה מביתו... והלכה והיתה לאיש אחר, הכתוב קראו אחר, לומר, שאין זה בן זוגו לראשון, זה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו. זכה שני - שלחה, שנאמר: ושנאה האיש האחרון, ואם לאו - קוברתו, שנאמר: או כי ימות האיש האחרון, כדאי הוא במיתה, שזה הוציא רשעה מביתו וזה הכניס רשעה לתוך ביתו.

כי שנא שלח - ר' יהודה אומר: אם שנאתה שלח, ר' יוחנן אומר: שנאוי המשלח. ולא פליגי: הא בזוג ראשון, הא בזוג שני; דאמר ר' אלעזר: כל המגרש אשתו ראשונה - אפילו מזבח מוריד עליו דמעוות, שנאמר: וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח ה' בכי ואנקה מאין [עוד] פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם, ואמרתם על מה על כי ה' העיד בינך ובין אשת נעורייך אשר אתה בגדתה בה והיא חברתך ואשת בריתך.

18. רש"י מסכת גיטין דף צ עמוד א

ערות דבר - לב"ה משמע להו או ערוה או שאר דבר סרוחון.

ר"ע אומר - אפי' לא מצא בה לא ערוה ולא דבר....

דהא מצא בה - מפני שמצא בה הא לאו הכי לא יגרשנה וב"ה נמי הכי משמע להו לשון מפני מפני שמצא בה או ערוה או דבר ואם לאו לא יגרשנה הלכך לא תמצא חן דקאמר קרא היינו מפני שמצא בה כדמפרש ביה ולא משום חן של נוי.

ור"ע - מפרש ליה להאי כי בלשון אם הלכך תרי מילי נינהו אם לא תמצא חן של נוי בעיניו ואם מצא בה ערות דבר.

19. תוספות מסכת גיטין דף צ עמוד א

בית שמאי סברי [כי] מצא בה ערות דבר דהא מצא בה ערות דבר וגו' - ואית ספרים דגרסי ב"ה וב"ש ואור"י דר"ע סבר כב"ש דאמרי ערות דבר חדא מילתא דאי תרי מילי נינהו או ערוה או דבר למה לי לכתוב דבר להקדיחה תבשילו כיון דכתיב אם לא תמצא חן בעיניו דהיינו מצא נאה ממנה מותר לגרשה וערות דלאחר תנשא וה"ה הקדיחה תבשילו ולפ"ז אתי שפיר הא דנקט בספרים וב"ש ולא נקט וב"ה לאשמועינן אף על גב דשוין ר"ע וב"ש בדרשא דערות דבר מ"מ פליגי בהאי והרב רבי אלחנן מפרש דר"ע אתי שפיר כב"ה דאי לאו דאייתר ליה דבר להקדיחה תבשילו לא הוה דריש כי מצא בה בלשון אי נמי.

20. פני יהושע מסכת גיטין דף צ עמוד א

בד"ה וב"ה כו'. ואומר ר"י דר"ע סבר כב"ש כו' דאי תרי מילי נינהו כו' למה לי לכתוב דבר להקדיחה תבשילו כיון דכתיב כו' עכ"ל. ולולא דבריהם היה נראה לי דלר"ע נמי איצטריך קרא להקדיחה תבשילו, דנהי דאפילו לא מצאה חן בעיניו מחמת שהיא כעורה מרבינן דשרי מוהיה אם לא תמצא חן, סד"א דוקא בכה"ג שרי דמכיון שהיא כעורה והוא שונאה לגמרי א"כ לבו אונסו ואדרבא אם לא יגרשנה הר"ל כבני שנואה, משא"כ בהקדיחה תבשילו דאפשר דרתח עלה לפי שעה ולבתר הכי מפייס לה סד"א שאין לגרשה קמ"ל דאפ"ה שרי. ועפ"ז נתיישב לי היטב מאי דאיתא בירושלמי הביאו הרשב"א ז"ל בחידושו בשמעתין וז"ל והדוה בנדתה זקנים הראשונים אמרו לא תכחול ולא תפקוס כו' עד שבא ר"ע ולימד א"כ נמצאת מתגנה על בעלה ומגרשה כו' ומסיק שם בירושלמי דזקנים כב"ש ור"ע כב"ה, ותמה הרשב"א ז"ל דהו"ל למימר דר"ע לטעמיה דנפשיה קאמר והניחו בצ"ע. ולמאי דפרישית אתי שפיר דההיא דירושלמי לא דמי לדר"ע דמתני' דאיירי במצא אחרת נאה הימנה והראשונה כעורה ששונאה לגמרי, משא"כ התם דאף אם לא תתקשט בנדתה מ"מ לאח"כ תחזור לנויה הראשון שהרי אם תתקשט מוצאת חן בעיניו וא"כ לא דמי אלא להקדיחה תבשילו ומש"ה איצטריך לאוקמי התם דר"ע כב"ה, כן נראה לענ"ד נכון:

21. חתם סופר מסכת גיטין דף צ עמוד א

ופירש"י בחומש כי מצאה בה ערות דבר מצוה עליו לגרשה שלא תמצא חן בעיניו עכ"ל ופי' נחלת יעקב שלא יאחר מלגרשה שמא ביני וביני תתקורר דעתו ויתפייס, פי' כמ"ש תוס' זבחים ג' ע"ב שאפי' זינתה ממש תחתיו אפשר שתשאיר בביתו ולא תשמשנו ובתשו' שבב"י סוף סי' ק"ו כ' שתשמשנו כשפחה ע"כ הזהיר קרא שלא יעשה כן דשמא יתפייס עמה ומצוה שלא תמצא חן בעיניו, וכמה כרכורים כרכר הרא"ם ונחלת יעקב וצדה לדרך ע"ש, ולפע"ד זה כב"ה דרשי' הוה קשיא לי לב"ה דערות לא איצטריך אלא להורות דאפי' על ידי ערוה מותרת לאחר וקשה הא דאי להתירא ודאי להתירא לא כתיב קרא כבימות ע"ח ע"א אע"כ קרא לאיסורא אתי' לומר דלא יאחר מלגרשה שלא תמצא חן בעיניו. ולפ"ז לר"ע דדרש לא תמצא חן מילתא באפי' נפשי' מצא אחרת נאה א"א לומר כב"ה וכדעת רבינו אלחנן שבתוס' דא"כ ערות הוה דאי להתירא אע"כ כב"ש ס"ל בפ"י ערות דבר וכהר"י אלא לפמ"ש לעיל ז"ל ערות לא הוה להתירא אלא לומר שאף על פי שאסורה עליו משום סוטה חל עליו גם לאו דלא יוכל עיין לעיל: ואולי ז"ל שזהו בכלל דברי ר' משרשי אם דעתו לגרשה והיא יושבת תחתיו ומשמשותו מהו מספקא אי אם לא תמצא חן בעיניו כהר"ט הנ"ל לומר שע"י סבת הקדחת תבשיל לא תמצא חן ג"כ אבל אין איסור לאחר הגירושין ומשמשותו כשפחה בינתיים או דלמא כפירש"י בחומש שלא יאחר הגירושין כי מצוה שלא תמצא חן, ורבה השיב לו דעכ"פ אם אינו מודיע לה מיד שסופה להתגרש אסור משום אל תחרוש ובספיקא דקרא לא פשוט כלום ועיין לקמן א"ה:

22. דף על הדף גיטין דף צ עמוד א

וביאר בילקוט האורים (פר' מצורע), דזקנים הראשונים הללו הינם בית שמאי ובית הלל, ולשיטתם שייך שפיר לומר שלא תכחול, ואין חשש שמא בעלה עלול לגרשה, שהרי לדעתם אסור לו לאדם לגרש את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה, או אפילו הקדיחה תבשילו, אבל רבי עקיבא לשיטתו, דאפילו מצא אחרת נאה הימנה מותר לו לגרש את אשתו, ואם כן אם לא תתקשט הרי אתה מגנה אותה על בעלה, והוא עלול לגרשה על דבר פעוט כגון זה, ולכן לדעת רבי עקיבא מותרת להתקשט.

23. מלבי"ם דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

... ולהסביר הדבר מה שיתכן שבנות ישראל יהיו קלות הערך אשר אם יראה אחרת נאה הימנה או שהקדיחה תבשילו שתתיר התורה לגרשה, אבל משפטי ה' אמת כנ"ל ורצה השי"ת שבני ישראל יחיו יחד עם נשותיהם חיי רצון ולא חיי הכרת. ואם לא היה יכולת בידו לגרשה היה כ"א מתאונן על חייו שבהכרח יהיה עם אשה אשר לא תמצא חן בעיניו, אבל כשי"ל יכולת לגרשה כ"ז שלא תאבד כל החן שהיה לה תספיק למנעו מזה, בחשבו שאם ישא אחרת גם היא לא תהיה טובה הימנה, וכ"ז שלא גרשה בהכרח הוא חיי רצון. ונסביר הדבר במשל קטן. אם יחרצו לאיש שישב בבית יום א' לעונש יחשב לו, ומרצונו ישב כלוא בבית כמה ימים ותחשב לו עוד לענג ונחת:

שיטת בית שמאי

24. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת גיטין פרק ט הלכה יא

גמ' והא תני ב"ש אומרים אין לי אלא היוצא משום ערוה בלבד. ומניין היוצאה וראשה פרוע צדדיה פרומין וזרועותיה חלוצות. תלמוד לומר כי מצא בה ערות דבר. מה מקיימין דב"ש. שלא תאמר היוצא משום ערוה אסור משום דבר אחר מותרת.

25. בית הבחירה (מאירי) מסכת גיטין דף צ עמוד א

אף על פי שהגירושין מרוחקים ונמאסים במקום שאין שם סיבה כל שרואה באשתו טכסיסי פריצות שהם סרסורי זמה מצוה עליו לגרשה וכל שאינו מדקדק בכך עליו אמרו דרך משל שהוא מבני אדם הרואים זבוב בתמחוי שלהם ומוצצים ואוכלים וזו היא מדת אדם רע ופחות רואה אשתו יוצאה וטווה בשוק וראשה פרוע ופרומה משני צדדין ומדברת עם בני אדם בשוק ומניקה את בנה בשוק ורוחצת במקום שבני אדם רוחצים ואינו מקפיד ועל כיוצא בזה אמרו במסכת יבמות ס"ג ב' אשה רעה מצוה לגרשה:

26. דף על הדף גיטין דף צ עמוד א

במשנה: ב"ש"א לא יגרש אדם את אשתו אלא א"כ מצא בה ערות דבר. בחידושי הר"ם אבן העזר (סי' קי"ט אות ז') הביא קושיא מבנו הרה"ק ר' אברהם מרדכי ז"ל (אביו של השפת אמת) לבית שמאי דלא יגרש אשתו רק בערות דבר, א"כ אמאי תקנו חכמים לאשה כתובה, שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, ממ"נ אם אין בה ערות דבר לא יגרשנה, ואם יש בה ערות דבר תהא קלה וקלה בעיניו להוציא. עיין שם. וכבר קדמו בקושיא זו בחתם סופר גיטין (ד' עא) בשם רבו רבי נתן אדלר זצ"ל, ומוכיח מזה דבית שמאי ס"ל דכתובה היא דאורייתא, ולא תקנת חכמים משום שתהא קלה בעיניו להוציאה.

כאן בזווג ראשון כאן בזווג שני

27. רש"י מסכת גיטין דף צ עמוד ב

אם שנאת' שלח - כרבי עקיבא.

אם שנאה היא לפני המקום שלח - כב"ש ואית דגרסי שני המשלח וזו שמעתי שני המשלח לפני המקום ואפילו לבית הלל נהי דלא כייפינן שלא להוציא מיהו שני הוא. זוג ראשון - אשת נעורים ובה משתעי קרא כדכתיב בתריה אשת נעוריק וכתוב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריק אל יבגוד.

28. פני יהושע מסכת גיטין דף צ עמוד ב

גמרא רבי יהודה אמר אם שנאתה שלח רבי יוחנן אמר שני המשלח ולא פליגי הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני. משמע בזיווג ראשון לכר"ע שני המשלח, ומש"ה כתבו קצת פוסקים דלא פליגי ב"ש וב"ה אלא בזיווג שני אבל בזיווג ראשון מודו ב"ה דאין לגרש אא"כ מצא ערות דבר, וכבר כתבתי במשנתנו דלא יתכן לומר כן כיון דב"ש וב"ה בקרא פליגי. ויותר נראה כמ"ש הר"ן ז"ל דנהי דלב"ה אפילו בהקדיחה תבשילו מותר לגרשה מן התורה היינו שאין בית דין שלמטה כופין אותו שלא להוציאה, אבל מן השמים מענישין אותו בזיווג ראשון, והיינו קרא דדברי קבלה דשנוי המשלח. ועוד נראה דאשכחן היתר גמור דלכתחלה לב"ה אף בזיווג ראשון והיינו מן האירוסין, דקרא דשנוי המשלח נראה דהיינו דוקא מן הנשואין דילפינן מדכתיב והיא חברתך ואשת בריתך, והיינו כדאמרין בעלמא אין האשה כורתת ברית אלא למי שעושה אותה כלי, ונהי דקרא דוכתב ספר כריתות ליכא לאוקמי מן האירוסין דכתיב ובעלה, מ"מ קראי מיתרצן כדפרישית בשם הר"ן ז"ל, אבל משנתנו דאיירי ב"ש וב"ה ור"ע מיתוקמא שפיר אף לכתחלה ומן האירוסין כנ"ל מדמסיק השי"ס קרא דוהיא חברתך ואשת בריתך:

29. דף על הדף גיטין דף צ עמוד ב

בגמ': כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות.

בחת"ס (ש"ת ח"ז סי' ל"ד, סיום למס' תענית ט"ו אב תקמ"ד) ביאר בהקדם למ"ש בשם האר"י ז"ל בהא דאמרו (סוטה ב' ע"א) זיווג ראשון מכריזין עליו בת פלוני לפלוני, וזיווג שני לפי מעשיו, שכל אדם נוצר פלג גופא, ואין צורתו שלמה רק עם אשתו המיוחד ומזומנת עליו משעת יצירתו, ולכן נברא אדה"ר ב' פרצופין, ואף עכשיו אחרי שחילקו, מ"מ נברא הוא ובת זוגו ביחד, והיא היא הראוי' לו לפי תכונותיו ומזגו. אבל לאחר צאתו לאויר העולם, שהבחירה בידו, והוא משתנה ומגרע זכותו, אז "לפי מעשיו" מחליפין לו זוגתו המייעדת לו באחר, ואין היא זו שהכריזו עלי' בת פלוני לפלוני ע"ש. וזהו שאמר כאן המגרש את אשתו הראשונה, וע"כ משום שהרעו מעשיו, ושוב אין היא ראוי' לו לחלקו, אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שהרי אחז"ל (במדב"ר כ"א י"ט) לא לן אדם בירושלים ועוונותיו בידו, שקרבן התמיד הי' מכפר על עוונותיהם, ובזה שהתמיד לא הצליח לכפר על עוונותיו, עד כדי כך שהרעו מעשיו, ואבד את בת זוגו, המזבח בוכה מאין הפוגות, על שנבצר ממנה לעשות את ייעודו לכפר על עוונותיהם של ישראל.

30. חתם סופר מסכת גיטין דף צ עמוד א

הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני, וכן משמע בקרא כי יקח איש אשה ובעלה משמע זיווג ראשון צריך ערות דבר אבל בזיווג השני כתיב רק ושנאה האיש האחרון בלי שום טעם כמבואר בסוטה דף ו' ע"ב הנ"ל דלגבי שני זה בשם טוב הוה קיימא ואפ"ה ושנאה וכ' לה ספר כריתות כדכתיב אם שנא שלח: ובתשו' רשד"ם דארוסה דין זיווג שני יש לה והסברא נוטה כן דוקא זיווג ראשון ע"י בעילה היא אשת בריתך דאין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו הראשונה כמ"ש רמב"ן בפסוק ויאהב גם את רחל מלאה ואין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי אבל בארוסה ע"י כסף ושטר שלא ע"י ביאה לא עדיף מזיווג שני: הנה בעה"ט פ' תצא כ' דמש"ה כתיב כי ימות האיש האחרון מש"ה דהוא האחרון דנישאת לשנים ומת לא תנשא עוד ע"ש וצ"ל דס"ל כפירש"י ספ"ב דיבמות דגם נתגרשה ב"פ לא תנשא עוד וס"ל נמי מצרפי' מיתה וגירושין וזו כיון שנתגרשה מן הראשון ושוב מת השני הנ"ל אחרון וצ"ל נמי דמ"מ אי לאו לא יוכל היתה מותרת להראשון דכיון דהמגרש עצמו חוזר ונושאה בטיל ליה ריע מזלא דגירושין שהרי חזר ונתפייס עמה: וחתני הרבני המופלג מו"ה דוד צבי נ"י אמר להפוסקים דב"ש וב"ה פליגי רק בזיווג שני א"כ ע"כ או ערוה או דבר מיירי בזיווג שני א"כ כבר היה לה בעל מקודם ומת ונישאי' לזה ומצא בה ערות דבר ונתגרשה, ושוב נישאי' לאיש אחר ויוצאת ממנו או בגט או כי ימות עכ"פ אתחזק בתרי זימני או גירושין או מיתה ודפח"ח: אבל מ"מ קשה מאוד לומר דקרא מיירי בזיווג שני ודעת הפוסקים הנ"ל דס"ל כהרשד"ם דאירוסין הוה כזיווג שני וקרא מיירי כי יקח בכסף ובעלה או בנישאי' או באירוסין ואהא כתיב ערוה או דבר ומוקמי מסברא ערוה או בעילה ודבר אקיחת כסף והיינו כמו זיווג שני כנ"ל וש"ס לעיל דנדחק דאצטרך ערוה שתהא מותרת לאחר הומ"ל דאיצטרך לובעלה אלא עדיין לא אסיק אדעת' לחלק בין זיווג ראשון לשני ולמסקנא אה"נ הומ"ל הכי ולפ"ז גם ר"ע מצי סובר כב"ה וכרבינו אלחנן ולא קשי' מדכתיב ונטמאה לבועל עמש"ל בזה וק"ל:

31. רש"ש מסכת גיטין דף צ עמוד א

במשנה בש"א כו' דבר ערוה שנאמר כו'. לכאורה קשה דהא שם בפרשה כתיב ושנאה האיש האחרון כו' ורש"י פי' לקמן (ע"ב) אם שנאת שלח כר"ע. מוכח דשנאה משמע אפי' מחמת שמצא אחרת נאה הימנה (וצע"ק מהא דפסחים (ק"ג ב) דמוקי שם שונא דקרא דחזיא ביה דבר ערוה). ובקל י"ל כיון דכבר נמצא בה דבר ערוה תחת בעלה הראשון לכן מותר השני לגרשה אפי' במצא אחרת כו'. והעיקר נ"ל דבעל שני אפי' אחר אלמנות מותר אף לב"ש במצא אחרת כו'. ונ"ל עוד דהא דקאמר הש"ס לקמן הא בזוג שני כולל ב' ענינים בין שאצלו הוא זוג שני אף שעדיין היא בתולה. ובין שאצלה הוא זוג שני אף שהוא עדיין בחור. וזוג ראשון איננו כי אם בחור עם בתולה. ומה שאמרו שם כל המגרש אשתו ראשונה כו' כולל שניהם היינו שהיא ראשונה לו שהיה בחור. וגם היא ראשונה בנשואיה וכדאמרינן ביבמות מאי שניה שניה בנשואין ע"ש בר"פ כיצד. וא"ש מאי דכתיב בתריה דהווא קרא דכסות דמעה. אשת נעוריק (פי' שלקחתה בימי נעוריק בעוד שהיית בחור) ואשת בריתך (היינו שלקחתה בעודה בתולה) כדאמרי' בסנהדרין (כב ב) אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי:

32. ריקאנטי דברים פרשת כי תצא פרק כד פסוק א

(א) כי יקח איש אשה. והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגו' [כד, א]. דרשו רז"ל בסוף גיטין [צ ע"ב] כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות, שנאמר [מלאכי ב, יג] וזאת שנית תעשו כסות דמעה וגו', ואמר [מלאכי ב, טז] כי שנא שלח, שנוי המשלח, והטעם באשתו ראשונה כי היא בת זוגו, והנה הוא כנרגן מפריד אלוף, ובהפרד החבילה המזבח העליון שעל ידו נתחברו מוריד עליו דמעות. והבן אמרו ספר כריתות, כי כמו שנזדווגו גופיהן כך קודם יצירתן נזדווגו נשמותיהן, ובהתפרדן זה מזה צריך ספר כריתות שיכרות ביניהן, גם צריך לשמה שנאמר וכתב לה לשמה, וצריך שמו ושמה עירו ושם עירה, כי הפירוד הזה אינו רק בהן וגם בשמותיהן לא בודו פרצופין והבן. וטעם ולא תחטיא את הארץ [שם ד] פירשתיו.

33. עלי תמר גיטין פרק ט הלכה יא

ר"ע אומר אפילו מצא אחרת נאה ממנה שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו ושלחה מביתה. נראה לבאר עפ"י שאמרו בסוטה מ"ז, חן אשה על בעלה, ופירש רש"י חן אשה על בעלה אפילו היא מכווערת נושאת חן בעיניו, ואם אינה נושאת חן בעיניו סימן הוא שהוא לא בעלה הראוי לה והיא לא אשה הראויה אליו, ובמקרה

כזה אמר ר"ע שיותר טוב שתגרש ממנו שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו והלכה והיתה לאיש אחר. וגם טעמו של ב"ה הוא מפני זה שאם הוא רוצה להתגרש מפני שהקדיחה תבשילו ובמקום ללמדה הבישול הוא רוצה לגרשה, סימן הוא שאין הוא בעלה הראוי לה, כי חן אשה בעיני בעלה וישתדל ללמדה הבישול שישאר חינה בעיניו. ובסנהדרין כ"ב, לכל יש תמורה חוץ מאשת נעורים שנאמר בישיעה נ"ד, ואשת נעורים כי תמאס ופשוט שגם ב"ה וגם ר"ע התכוונו שהכל לפי הענין ולפי ראות עיני הדיין הקרובים וידידי המשפחה.

34. חתם סופר מסכת גיטין דף צ עמוד א

וב"ה אומרים אפי' הקדיחה תבשילו, רש"י פי' ששרפה קדירת מאכלו כפשוטו ומלשון פי' משנה לרמב"ם משמע לי וכן משמע מהרא"ע בפי' התורה דרוצה שאין מדותיה וטבעה דומה לשל בעל והוה הקדיחה תבשילו של בעל כמו תלמיד המקדיח תבשילו ברבי' שמקלקל מדותיו ודעותיו ברבי' ה"נ היא מקלקלת מעשי הבעל ורצונו אעפ"י שהיא כשרה ומשכלת לפי דרכה אבל לא לפי דרכו, ונראה דיצא לב"ה זה מדלא כתיב דבר ערוה דהוה משמע דבר כיעור המביא לידי ערוה של זנות מלשון מער איש אלא מלשון קלון וחרפה קלון של דבר שדבריה מקולקלים או כרש"י או כרמב"ם, ומ"מ מדהוציא בלשון ערוה ש"מ ערוה ממש נמי קאמר לומר אפי' ע"י ערוה ממש נמי מותרת לבעלה וכדמצריך לי' בגמרא: וכ' מהר"ט בתשובה חלק ח"מ סי' צ"ח דלב"ה איצטרך כי לא תמצא חן בעיניו לומר שלא משום דבר מועט של הקדחת תבשיל פ"א תתגרש וגם לא משום מניעת חן לחוד כר"ע לא תתגרש אלא שלא תמצא חן ע"י שום סברא אפי' דבר מועט כהקדחת תבשיל וע"ז נתעוררה שגאה עד שלא מצאה חן בסוף ע"ש:...

והנה הרמב"ם וטור מיייתי לגרש אשה פרוצה ואשה רעה מקרא גרש לץ ויצא מדון וע"י ב"י ולפע"ד כיון דקרא קאמר דמצוה להשבית דין וקלון מבית לגרש לץ ומדון וכיון דכשמצא פריצות חיוב עליו לשנאותה כפירש"י בחומש א"כ הרי ריב ומדון בבית ומצוה לגרש מקרא גרש לץ ויצא מדון וק"ל:

35. רמב"ם על משנה מסכת גיטין פרק ט משנה י

[י] בית שמאי נסמכין במלה ערוה. ובית הלל באמרו דבר. ודברי ר' עקיבה דחויים, לפי שאם מצא נאה ממנה ישאנה עליה ולא יגרש את זו בעוד שלא חטאה שום חטא והיא מתאימה לדעותיו. והלכה כבית הלל.

עניינין כלליים בסוגיא

36. חתם סופר מסכת גיטין דף צ עמוד א

לא יגרש אדם את אשתו אלא אם כן מצא בה דבר ערוה ובמשנה שבירושלמי הגירסא מצא בה ערוה ע"ש, ובתשוב' מהרמ"ש פ"ו ע"ב תשובת הלבוש שם מדייק מלשון משנה לא יגרש ולא תנן אסור לגרש אלא אם כן וכו' משמע עצה טובה בעלמא היא ואם רצה מגרש כרצונו וכ' שצריך חקירה מנ"ל שיועילו גירושין בלי כעס וחלוקות לבבות, והנה מה שפי' לבוש הנ"ל דמתני' לאו איסורא קאמר אלא עצה טובה סברא דחוי' היא כבר דחאה בס' גט פשוט סי' ק"ט סוף סק"ו, אבל מ"מ דקדוקו נכון מדלא אמר אסור לגרש משמע לשון עצה טובה בעלמא ועכנלע"ד כגירסת ירושלמי במשנתנו לא יגרש אלא אם כן מצא בה ערוה והוא עצה טובה שלא ימהר לגרש עד שימצא בה ערוה גמורה וכעין סוטה דרגלים לדבר, אבל יכול לגרש אפי' ע"י דבר ערוה היינו דברים מכוערים הקרובים להביא לידי ערוה נמי יכול לגרש

37. פני יהושע מסכת גיטין דף צ עמוד א

משנה ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו א"כ מצא בה דבר ערוה. ומשמע בגמרא דהיינו דבר ערוה ממש שזינתה בעדים ברורים, וע"כ איירי שלא בהתראה דאי בהתראה בת סקילה היא. ואין להקשות לבית שמאי הא דכתיב בכהן הדיוט גרושה וזונה לא יקח גרושה למה לי הא כל גרושה זונה היא, אלא דשפיר איצטרך גרושה למאי דמסקינן בשמעתין דבדיעבד כו"ע מודו דאי עבד עבד, ואף על גב דאמרין בעלמא דאי לא כתב קרא היינו דאי להתירא אבל דאי לאיסורא כתב קרא כדאיתא ביבמות (דף ע"ט ע"ב). ומכל שכן דאתי שפיר טפי לשיטת הפוסקים דב"ש וב"ה לא איירי אלא בזיווג ראשון, או לשיטת הסוברים דלא פליגי אלא מן הנשואין ולא מן האירוסין כמו שהביא בספר גט פשוט, אלא דלא מסתבר לי דקרא סתמא כתיב וכמו שאפרש לקמן. ויותר נראה דלא פליגי ב"ש וב"ה אלא לענין לגרשה בע"כ אבל מדעתה אפשר דבכל ענין שרי וכדאיתא בש"ע א"ע (סי' קי"ט סע' ב):

38. משנה למלך הלכות גירושין פרק י הלכה כא

ולא יגרש אדם את אשתו ראשונה וכו'. בשלהי פרק המגרש פלוגתא דתנאי ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו א"כ מצא בה ערות דבר וב"ה אומרים אפי' הקדיחה תבשילו ר"ע אמר אפי' מצא אחרת נאה הימנה. וכתב מהרשד"ם בתשו' חאה"ע סי' ס' דע"כ לא פליגי ב"ש וב"ה עליה דר"ע אלא בנשואה אבל בארוסה כ"ע מודו דאפי' מצא אחרת נאה הימנה. ולכאורה היה נראה דאף בארוסה לא שריא לגרשה אלא משום דמצא אחרת נאה הימנה אבל אי לא מצא אינו יכול לגרשה. וקשה דא"כ אמאי מוקמינן בגמ' כי שנא שלח ר' יהודה אומר אם שנאתה שלח ור"י שנוי המשלח ולא פליגי הא בזוג ראשון הא בזוג שני לימא כולהו בזוג ראשון ור'

יהודה דקאמר אם שנאתה שלח דאפילו מצא אחרת נאה הימנה כמו שפירש"י ז"ל הוי בארוסה ור"י מיירי
 בנשואה. אשר ע"כ נראה לומר דלמהרשד"ם בארוסה אף אם לא מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה. ומש"ה
 לא אוקמוה להיא דר' יהודה בארוסה משום דאי בארוסה אף שלא מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה. ומ"מ
 דברי מהרשד"ם קשים הם בעיני דלפי הסברה אין לחלק בין ארוסה לנשואה. והראיה שהביא דקרא דכי מצא
 בה ערות דבר בנשואה מיירי מדכתיב כי יקח איש אשה ובעלה, לא ידעתי מנא ליה דקרא דכי יקח דמיירי
 בנשואה. שוב מצאתי להרא"ם ז"ל בתשו' ע"ב סי' א' שנשאל על ארוס אחד שרצה לגרש לארוסתו ואייתי עליה
 פלוגתא דב"ש וב"ה ומסיק לאיסורא יע"ש. משמע דס"ל דפלוגתא דב"ש וב"ה הוי אף בארוסה. (א"ה וכן הוא
 דעת מהרימ"ט חה"מ סי' ק' (דף ק"א). ועיין מ"ש הרמ"ז בס' גט פשוט סי' ק"ט. ובעיקר דין זה דלא יגרש אדם
 את אשתו וכו' מצאתי להרב כנה"ג ז"ד סי' רל"ט שכתב דאין כאן שום מצוה לא מדאורייתא ולא מדרבנן
 דאפילו לב"ש דאמרי לא יגרש וכו' עצה טובה קמ"ל ולא שהוא מזהר על זה דלא מצינו בשום מקום שיהא
 מזהר האדם שלא לגרש אשתו אפי' מדרבנן וראיה לדבר מדהוצרך רגמ"ה לתקן שלא לגרש אשה שלא מרצונה
 ועוד ראיה ממה שאנו נוהגין להתיר למגרש אם נשבע לגרש. זהו ת"ד ז"ל יע"ש באורך. וכ"כ בתשובת הרב
 מאיר עיני חכמים (דף פ"א ב) ועיין מ"ץ ח"א (דף ר"ג). מהרש"ש בשאלה סימן ג' מהר"א ששון סימן ס"ד פ"מ
 ח"ג סימן ג' ופני יהושע דמשמע מדבריהם דקיימי בשיטתו של הרב כנה"ג דאין כאן אלא עצה טובה. ודבר
 תימה הוא לומר כן דהדבר ברור דאיכא איסורא מדאורייתא מדרסין שלהי המגרש א"ל רב פפא לאביי לא
 מצא בה לא ערוה ולא דבר מהו וכו' וכמו שהביא מהרימ"ט שם. ועוד ראיה ממ"ש התוס' ריש פ"ק דסוטה
 דאמרינן בירושלמי דלב"ש חובה הוא לקנאה משום דלגרשה אינו יכול וכיון דמדאורייתא חייב לקנאה משום
 דאינו יכול לגרשה אלמא דמן התורה אסור לגרשה בע"כ. וכן מבואר מתשובת הר"ן סי' י"ז במי שנשבע שלא
 לגרש הביאה מן הב"י ז"ד סי' רכ"ח. גם הרשב"א ז"ל בתשובה סי' י"ח כתב דלא תיקנו ברכה על הגט משום
 דיש מקצת גירושין שהן בעבירה כגון דלא מצא בה ערות דבר ומגרשה. גם הריב"ש סי' קכ"ז כתב דאם א"ל
 אביו שיגרש אשתו אינו חייב לקיים מצות אביו בזה שהרי אם יאמר לו עבור על דברי תורה וכו'. מכל הני
 רבוותא מוכח דס"ל דאיכא איסורא דאורייתא. ועוד ראיה מהירושלמי שהביאו התוס' והרשב"א בשליח גיטין
 דפריך לב"ש ז"ל קרא דלא יוכל בעלה וכו' תיפוק לי דאסור להחזיר סושתו וכו'. אלמא דלב"ש אינו יכול
 לגרשה אא"כ מצא בה ערות דבר ומינה נשמע לב"ה דאיסור נמי איכא לגרשה על לא חמס. והראיה דמייתי
 הרב ז"ל מחרם רגמ"ה ומהשבועה יש ליישבם בנקל כמו שיראה המעיין. איברא דלכאורה היה מקום לומר דלא
 אסירא אלא מדרבנן מדאמרינן בסנהדרין (דף כ"ג) בוא וראה כמה קשים גירושין שהרי דוד התירו לו לייחד ולא
 התירו לו לגרש ואי אמרת דגירושין אסירי מן התורה היכי מוכח דקשים גירושין והלא איסור יחוד אינו אלא
 מדרבנן ודוד וב"ד גזרו על יחוד דפנויה. ויש ליישב וק"ל. גם מהרימ"ט בתשובה הנזכרת והרמ"ז במקום הנזכר
 פשיטא להו דאיכא איסורא יע"ש ובס' פ"ח ועיין מ"ש מהר"ש יפה בב"ר פ"ח סי' ט').

39. ט"ז על שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ג

(ה) אשתו ראשונה. אין הפירוש שלקחתה בראשונה אלא אותה שמגודלת עמך כמו שפירש"י סוף גיטין וז"ל
 זיווג ראשון אשת נעורים ובה משתעי קרא עכ"ל וכבר נתבאר דבשניהם מצוה לשלח אם נמצא בה דבר ערוה
 אלא החילוק לענין למהר לשלח כמשמעות לשון הטור:

40. יד שלמה הלכות גירושין פרק י הלכה כא

[כא] ברמב"ם פ"י מהלכות גירושין הלכה (י"ח) [כ"א] כתב וז"ל לא יגרש אדם את אשתו ראשונה שנאמר כי
 מצא בה ערות דבר יעו"ש. ועיין בש"ס גיטין דף צ' ע"א דגרסינן התם א"ל ר"פ לאביי לא מצא בה לא ערוה ולא
 דבר וכו' א"ל מדגלי רחמנא גבי אונס לא יוכל לשלח וכו' התם הוא דגלי רחמנא וכו' מה דעבד עבד וכו'
 יעו"ש, והנה לענ"ד יש בזה דבר חדש דמה דאמרינן דעבד עבד וכו' זה במגרש בעצמו אבל במגרש ע"י שליח לא
 דכיון דבאמת אינו רשאי לגרש רק דעבד עבד א"כ בשליח אמרינן דאין שליח לדבר עבירה ובטל השליחות
 וכמ"ש התוס' ב"מ דף י' יעו"ש, ובזה נלענ"ד ליישב מה שהקשה הרשב"א בחידושו אהא דמקשה בירושלמי על
 ב"ש מקרא דלא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה, ת"ל דבלא"ה אסורה עליו והקשה הרשב"א דאמאי לא
 אוקמי בפשיטות דהרי בדעבד עבד יעו"ש ולפמ"ש א"ש דהנה מבואר רפ"ב דקידושין דלשון ושלח ושלחה ע"י
 שליחות הוא כמבואר ברש"י שם וא"כ בהא דכתיב לא יוכל בעלה אשר שלחה דמשמע ג"כ ע"י שליח ושפיר
 הקשה הירושלמי דלית לאוקמי כיון דעבד עבד דבע"י שליח לא אמרינן דעבד עבד דאין שליח לדבר עבירה
 ובטל השליחות כנלענ"ד ודוק היטב.

פוסקים על הבלבי

41. ר"ף מסכת גיטין דף נ עמוד ב

מתני' בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר שנאמר כי מצא בה ערות דבר
 ובית הלל אומרים אפי' הקדיחה תבשילו שנאמר כי מצא בה ערות דבר ר"ע אומר אפי' מצא אחרת נאה הימנה
 שנאמר והיה אם לא תמצא חן בעיניו:

גמ' א"ל רב פפא לרבא לא מצא בה לא דבר ולא ערוה מהו א"ל מדגלי רחמנא גבי אונס לא יוכל לשלח כל
 ימיו [כל ימיו] בעמוד והחזיר קאי מכלל דהכא מאי דעבד עבד. ש"מ דהיכא דלא מצא בה לא דבר ולא ערוה

לכתחלה לא יגרש א"ל רב משרשיא לרבא חישוב בלבו לגרשה ויושבת תחתיו ומשמשותו מהו קרי עליה אל תחרוש על רעך רעה וגו' תניא היה ר"מ אומר כשם שהדעות במאכל כך הדעות בנשים יש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ואינו שותהו וזו היא מדת פפוס בן יהודה שנועל דלת בפני אשתו ויוצא ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך כוסו וזורקו ושותהו זו היא מדת כל אדם שרואה את אשתו מדברת עם כל שכניה ועם קרוביה ומניחה ויש לך אדם שזבוב נופל לתוך התמחוי מוצצו ואוכלו וזו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאת וראשה פרוע [דף צ' ע"ב] ופרומה משני צדדיה ורוחצת עם בני אדם עם בני אדם סלקא דעתך אלא במקום שבני אדם רוחצין ואינו חושש זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמר כי מצא בה ערות דבר וכתוב ויצאה מביתו

קיצור פסקי הרא"ש מסכת גיטין פרק ט סימן טו

42. טו. מצא אדם דבר ערוה באשתו מצוה לגרשה. לא מצא בה דבר ערוה אלא שפשעה כנגדו בדברים אחרים בזוג ראשון לא יגרש בזוג שני יגרש. ואפילו לא פשעה כנגדו בשום דבר ועבר וגירשה אין כופין אותו להחזירה. וכדי לישא אחרת נאה הימנה לא יגרש כלל. ולא ישא אשה ולא ישב עם אשתו ודעתו לגרשה. ולא יקפיד עם אשתו יותר מדאי כגון לנעול דלת בפניה שלא תדבר עם שכניה. גם לא יהיה כאותן שאינם מקפידין עליה כלל אפילו אם רואין בה דבר פריצות אלא כדרך בני אדם יתנהג עמה:

שיטת הרמב"ם

43. רמב"ם הלכות גירושין פרק י הלכה כא

לא ישא אדם אשה ודעתו לגרשה, ולא תהיה יושבת תחתיו ומשמשותו ודעתו לגרשה, ולא יגרש אדם אשתו ראשונה אלא אם כן מצא בה ערות דבר שנאמר +דברים כ"ד+ כי מצא בה ערות דבר, ואין ראוי לו למהר לשלח אשתו ראשונה, אבל שנייה אם שנאה ישלחנה. רמב"ם הלכות גירושין פרק י הלכה כב אשה רעה בדעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה שנ' +משלי כ"ב+ גרש לך ויצא מדון, ואשה שנתגרשה משום פריצות אין ראוי לאדם כשר שישאנה, שאין זה מוציא רשעה מביתו וזה מכניסה לתוך ביתו.

44. לחם משנה הלכות גירושין פרק י הלכה כא

[כא] ואין ראוי לאדם וכו'. זה כדברי ב"ה כדכתב הרב ב"י דשנאה משמע ע"י שום דבר שיעשה לו. ומ"ש בגמרא [דף צ' ב] רב יהודה אומר אם שנאתה שלח היינו כב"ה ולא כר"ע כדפרישית דאין שנאה אלא אם עשה לו דבר כדפרישית. זה נ"ל לדעת רבינו:

טור ושולחן ערוך ונושאי כלים

45. טור אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט הלכות גיטין:

כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה ושלחה מביתו ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר ותנן ב"ש אומרים לא יגרש אדם את אשתו אא"כ מצא בה ערות דבר דדרשי ליה לקרא כפשטיה אם לא תמצא חן בעיניו לפי שמצא בה ערות דבר וב"ה סברי אפילו (א)הקדיחה תבשילו דדרשי לקרא הכי כי מצא בה ערות דבר (ב)או ערוה או דבר אחר שפשעה כנגדו ור' עקיבא סבר אפילו מצא אחרת נאה הימנה דדרשי לקרא הכי והיה אם לא תמצא חן בעיניו פי' חן של נוי (ג)או שמצא בה ערות דבר והלכה כב"ה שאם פשעה כנגדו יכול לגרשה אבל לא יגרשנה (ד)כדי ליקח נאה הימנה בד"א בזיווג שני (ה)אבל בזיווג ראשון אין למהר לגרשה דאמר רבי אלעזר כל המגרש אשתו ראשונה (ו)מזבח מוריד עליו דמעות לפיכך אין לו לגרשה בשביל שפשעה כנגדו אבל אם מצא בה ערות דבר או פריצות מצוה לגרשה ז' (ז)דכתיב גרש לך ויצא מדון והרמב"ם כתב אין למהר לשלח אשתו ראשונה אבל אם שנאה ישלחנה ול"נ דהאי ח' דכתיב כי שנא שלח מוקמינן ליה בזיווג שני אבל בזיווג ראשון אין לשלחה אלא א"כ מצא בה ערות דבר (ט)בין בזיווג ראשון ובין בזיווג שני בכל עניין שעבר וגירשה אין כופין אותו להחזיר

46. בית יוסף אבן העזר סימן קיט

ג (א) כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו וגומר (דברים כד א – ב) ותנן בית שמאי אומרים לא יגרש אדם את אשתו (ראשונה) וכו'. בסוף גיטין (צ). משנה וגמרא והר"ף (נ:) והרא"ש (סי' טו) לא פסקו הלכה כדברי מי ונראה לי שהטעם לפי שסמכו על המעיין דממילא משמע דהלכה כבית הלל לגבי בית שמאי וגם לגבי רבי עקיבא והרמב"ם ז"ל כתב בפירוש המשנה (גיטין ספ"ט) בהדיא והלכה כבית הלל וכן נראה גם כן מדבריו בפרק י' מהלכות גירושין (הכ"א) וכמו שאכתוב בסמוך (בד"ה והרמב"ם כתב) בסייעתא דשמיא:

במה דברים אמורים בזיווג שני אבל בזיווג ראשון אין למהר לגרשה וכו'. גם זה מפורש שם (צ:). ומצאתי כתוב בשם ספר אגודה (גיטין ס' קסד) דהא דאמר רבי אלעזר (שם): כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עלי דמעוה היינו דוקא כשמגרשה בעל כרחיה: [בדק הבית] וכן כתב הר"ן בתשובה (ס' יז סעיף א) [עד כאן]: ד אבל אם מצא [בה] ערות דבר או פריצות וכו'. שם (צ). ויש לך שזבוב נופל לתוך תמחוי מוצצו וכו' שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וכו' זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמר (דברים כד א) כי מצא בה ערות דבר ורבינו דלא נקט האי קרא ונקט במקומו גרש לך ויצא מדון (משלי כב י) נראה דלא דק דההוא קרא אאשה רעה הוא דאתמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות סג): דמצוה לגרשה שנאמר גרש לך ויצא מדון והיא אשה רעה היינו שהיא רעה בדעותיה כדמשמע התם וגם קרא משמע דבהכי משתעי דכתיב ויצא מדון: אבל מצאתי להרמב"ם שכתב בפרק י' מהלכות גירושין (הכ"ב) אשה רעה בדעותיה ושאונה צנועה מצוה לגרשה שנאמר גרש לך ויצא מדון נראה דתרווייהו משמע ליה מהאי קרא ואפשר דשאונה צנועה נפקא ליה מגרש לך וסבירא לן דתרווייהו בכלל אשה רעה כמו שהזכירו בהבא על יבמתו:

ג (ב) והרמב"ם כתב אין למהר לשלח אשתו ראשונה וכו' ולא נהירא דהא דכתיב (מלאכי ב טז) כי שנא שלח וכו'. נוסחא משובשת נזדמנה לו בספרי הרמב"ם דבנוסחי דין הכי איתא בפרק י' מהלכות גירושין (הכ"א) לא יגרש אדם את אשתו ראשונה אלא אם כן מצא בה ערות דבר ואין ראוי למהר לשלח אשתו ראשונה אבל שניה אם שנאה ישלחנה עד כאן. ומכל מקום נראה מדבריו דהלכה כבית הלל מדכתב שניה אם שנאה ישלחנה אלמא דלא בעינן דבר ערוה כבית שמאי וגם שנאה משמע על ידי שום דבר שעשתה דעל ידי שמצא אחרת נאה הימנה אין לשנאותה:

בין בזיווג ראשון וכו'. מבואר בסוף גיטין (צ:)

47. פרישה אבן העזר סימן קיט

(ב) או ערוה או דבר. ובגמרא בבביתא (שם) מפרש בית הלל דשניהם צריכי אם נאמר ערוה ולא נאמר דבר הייתי אומר משום ערוה תצא ומשום דבר לא תצא ואם נאמר דבר לחוד הייתי אומר משום דבר תנשא לאחר אבל משום ערוה לא תנשא לאחר צריכא. וכן לרבי עקיבא בחן ובערוה ואפשר דרבי עקיבא לא דריש דבר בפני עצמו דהא הקדיחה תבשילו וכיוצא בו נפקא מבכל שכן מלא תמצא חן מיהו יש לומר דהוה אמינא דוקא משום לא מצא חן מצי מגרש דהוה ליה כמו שנראה דאסורה לבעלה מה שאין כן משום דבר אחר כל דהו קמ"ל דבר:

(ה) אבל בזיווג ראשון אין וכו'. פירוש אף על גב דאם רוצה לגרשה אין כייפינן ליה שלא לגרשה מכל מקום אין למהר וכו'. רש"י (שם ד"ה אם שנאה). ורצה לומר כי הפסוק דכי מצא בה ערות דבר וגו' מיירי בכל ענין בין בזיווג שני בין בזיווג ראשון ולכן פירש דאע"ג דאם רוצה וכו':

(ו) מזבח מוריד עלי דמעוה. (דכתיב במלאכי ב יג - יד) וזאת שנית תעשו כסות דמעה את מזבח יי' וגו' ואמרתם על מה וגו' אשת נעוריק אשר אתה בגדתה בה ואשת נעוריק היינו זיווג ראשון וכתיב בתריה (פסוק טו) ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריק אל יבגוד. כתונת פסים) זה לשון בית יוסף מצאתי כתוב בשם ספר אגודה (פרק המגרש) היינו דוקא כשמגרש בעל כרחיה:

48. דרישה אבן העזר סימן קיט

[ז] דכתיב גרש לך וגו'. וכן כתב הרמב"ם מהאי קרא ואף על גב דהאי קרא אאשה רעה הוא דאיתמר בפרק הבא על יבמתו ס"ל דאשה דאינה צנועה הויה בכלל אשה רעה אבל בגמרא דסוף גיטין מפיק לה מדכתיב כי מצא בה ערות דבר וגו'. בית יוסף. ונראה הא דמייתי הרמב"ם ורבינו האי קרא דגרש לך וגו' דמיניה משמע שמצוה לגרש לאפוקי מקרא דכי מצא וגו' לא משתמע מיניה מצוה אלא שמותר לגרש וגמרא דמייתי ליה ס"ל משום דמיירי בכל ענין בין בזיווג שני בין בזיווג ראשון לאפוקי קרא דגרש לך יש לומר דלא מיירי אלא בזיווג שני:

49. ב"ח אבן העזר סימן קיט

א כי יקח וגו' ותנן בית שמאי אומרים. בסוף גיטין משנה וגמרא והר"ף והרא"ש לא פסקו בפירוש הלכה כדברי מי ונראה לי דסמכו על מה שהביאו מימרא דרב פפא דאמר ליה לרבא לא מצא בה לא ערוה ולא דבר מהו דלרבי עקיבא ודאי פשיטא הוא דיכול לגרשה אפילו לכתחילה אם מצא אחרת נאה הימנה ומאי קמיבעיא ליה ולבית שמאי נמי אפילו מצא בה דבר איבעיא לן כיון דלא מצא בה ערוה וכיון דאיבעיא ליה בלא מצא בה לא ערוה ולא דבר והיינו לבית הלל אלמא דהילכתא כוותיה וזהו שכתב הר"ף ז"ל (נ ב) בסוף אותה מימרא שמע מינה דהיכא דלא מצא בה לא ערוה ולא דבר לכתחלה לא יגרש כלומר דמכאן שמעינן להדיא דלית הילכתא כרבי עקיבא וזהו פשוט דהילכתא כבית הלל לגבי בית שמאי. נראה לי:

ומ"ש דדרשי לקרא הכי כי מצא בה ערות דבר או ערוה או דבר. פירוש דבית הלל נמי משמע להו האי כי בלשון דהא כבית שמאי אלא דמשמע להו ערות דבר דאו ערוה או דבר ואיצטרך ערות לומר שאפילו יוצאה משום ערוה מותרת לינשא לאחר כדכתיב והלכה והיתה לאיש אחר ואיצטרך דבר דאפילו משום דבר רשאי לגרשה ומאי דלא כתב בהדיא או ערוה או דבר היינו טעמא כי היכי דלידרשיה נמי ערוה בדבר כלומר שאינה נאסרת עליו משום ערוה אלא בעדות ברורה נאמר כאן דבר ונאמר להלן דבר (דברים יט טו) על פי שנים עדים יקום דבר מה להלן בעדים ברורים אף כאן בעדים ברורים ולהאי דרשה לחוד לא אתא דמי כתיב ערוה בדבר אלא

ודאי דלהכי כתב ערות דבר כי היכי דלידרשיה בתרווייהו דמשתמע או ערות דבר או דבר ומשמע נמי ערות בדבר הכי איתא בגמרא לבית הלל אבל לבית שמאי הוה ליה ערות דבר כמו ערוה בדבר: ורבי עקיבא סבר אפילו מצא אחרת וכו'. פירוש דלרבי עקיבא מפרש ליה להאי כי בלשון אם הילכך תרי מילי ניהו אם לא תמצא חן של נוי בעיניו ואם מצא בה ערות דבר כלומר אי נמי שמצא בה ערות דבר ולדידיה נמי צריך לומר דאיצטרך אם לא תמצא חן שאפילו משום מציאת חן רשאי לגרשה ואיצטרך ערות דבר שאפילו יוצאת משום ערוה מותרת לינשא לאחר:

ותוספות (שם ד"ה בית שמאי) בשם ר"י כתבו דרבי עקיבא סבר כבית שמאי דערות דבר חדא מילתא היא כלומר ערוה בדבר דלהאי דרשה לחוד איכתב דבר ובשם הר"ר אלחנן פירשו דשפיר סבר רבי עקיבא כבית הלל למידרש נמי או ערוה או דבר ואיצטרך דבר דאי לאו דאייתר ליה דבר להקדיחה תבשילו לא הוה דרש כי מצא בה בלשון אי נמי עיין שם. והלכה כבית הלל שאם פשעה כנגדו יכול לגרשה אבל לא יגרשנה כדי ליקח נאה הימנה דכתיב כי שנא שלח:

ב במה דברים אמורים בזיווג שני וכו'. כך היא הגירסא בספרי רבינו המדוייקים וגם זה בסוף גיטין (צ ב) כי שנא שלח אמר רב יהודה אם שנאתה שלח רבי יוחנן אמר שנוי המשלח ולא פליגי הא בזיווג ראשון הא בזיווג שני דאמר רבי אלעזר וכו' ופירש רש"י והר"ן (נא א ד"ה אם) אם שנאתה שלח כרבי עקיבא ומדברי רבינו נראה דלא סבירא ליה כפירושו משום דדוחק הוא לומר דרב יהודה דורש המקרא אליביה דרבי עקיבא דלית הילכתא כוותיה אלא ודאי דאליביה דבית הלל דהילכתא כוותיה דורש המקרא שאם שנאתה מחמת שפשעה כנגדו בהקדחת התבשיל ישלחנה והמקרא נמי דייק כבית הלל דכתיב כי שנא בדבר זה ודאי שייך שנאה דאילו במצא אחרת נאה הימנה אינו משלחה משום שנאה אלא משום דלא אפשר ליה למיקם בסיפוקיהו דתרווייהו או משום שהשנייה אינה רוצה לינשא לו אלא אם כן יגרש הראשונה ומאי כי שנא ועוד דלבית הלל כי שנא שלח אורוי לן דאף על פי שהקדיחה תבשילו דיכול לגרשה היינו דוקא כשהיא שנואה בעיניו מחמת זה אבל אם אינה שנואה בעיניו אלא שמצא אחרת נאה הימנה אף על פי שפשעה כנגדו אינו יכול לגרשה דהכי דייק קרא כי שנא שלח דדוקא כשהיא שנואה בעיניו ישלחנה ואיצטרך דבר ואיצטרך כי שנא איצטרך דבר לומר שאפילו שנואה בעיניו לא ישלחנה אלא אם כן פשעה כנגדו בדבר מה ואיצטרך כי שנא לומר שאפילו פשעה כנגדו לא ישלחנה אלא אם כן היא שנואה בעיניו גם כן מחמת זה כן נראה לי דעת רבינו וכן נראה מדברי הרמב"ם כמו שיתבאר בסמוך (ס"ד):

ג ומ"ש אבל בזיווג ראשון אין למהר לגרשה וכו'. היינו כרבי יוחנן שהבאתי דאמר שנוי המשלח ומוקמינן ליה בזיווג ראשון וכדאמר רבי אלעזר ודרשה זו נמי אליביה דבית הלל היא דהילכתא כוותיה וכן פירשו רש"י (צ ב ד"ה אם שנואה) והר"ן (שם ד"ה שנוי המשלח) והיינו דוקא בפשעה כנגדו דאילו במצא בה דבר ערוה זו מצוה מן התורה לגרשה ואין המזבח מוריד עליו דמעות ואי בלא פשעה כנגדו כייפינן ליה נמי שלא להוציא כיון שאסור לגרשה דבר תורה ואמאי קאמר דשנוי בלבד והמזבח מוריד עליו דמעות הא עדיפא מינה עביד דעבר אאיסור דאורייתא אלא ודאי דמירי בפשעה כנגדו ואיצטרך קרא לאורוי לן דנהי דלא כייפינן ליה שלא להוציא מיהו שנוי הוא ומזבח מוריד עליו דמעות:

ד ומ"ש אבל אם מצא בה ערות דבר או פריצות מצוה לגרשה וכו'. ברייתא שם (צ א) זו היא מדת אדם רע שרואה את אשתו יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק ופרומה משני צדדיה ורוחצת במקום שבני אדם רוחצין זו מצוה מן התורה לגרשה שנאמר כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות וגו'. אלא דקשיא למה נקט רבינו קרא דגרש לך וגו' ולא נקט קרא כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות כדנקט בברייתא. ותו קשיא דבפרק הבא על יבמתו (יבמות סג ב) אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה שנאמר גרש לך ויצא מדון והביאהו הר"ף (גיטין נא א) והרא"ש סוף גיטין (סי' טו) וכן כתב הרמב"ם בפרק י' מהלכות גירושין אשה רעה בדיעותיה ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות מצוה לגרשה שנאמר גרש לך וגו' ורבינו לא כתבה כל עיקר. ונראה בעיני דרבינו סבירא ליה דאשה רעה דקאמר התם דמצוה לגרשה אינו לומר שלא נמצא בה שום פריצות כי אם שהיא רעה לבעלה שמצערתו ומריבה עמו תמיד וכדאמר התם (יבמות שם) היכי דמי אשה רעה אמר אביי מקשטא ליה תכא ומקשטא ליה פומא רבא אמר מקשטא ליה תכא ומהדרא ליה גבא דאם כן קשיא במאי איירי אי בזיווג שני מאי איירא אשה רעה אפילו אינה רעה רק שהקדיחה תבשילו או פשעה כנגדו בשום דבר מצוה לגרשה שנאמר כי שנא שלח וכדדרש ר' יהודה אם שנאתה שלח ואי בזיווג הראשון קשיא נמי הלא מזבח מוריד עליו דמעות ומשמע דאפילו היא מצערתו לא ישלחנה כיון שלא נמצא בה ערות דבר אלא ודאי דהך אשה רעה דמצוה לגרשה אפילו בזיווג ראשון איירי באינה צנועה שנמצא בה פריצות אף על פי שלא מצא בה דבר ערוה ממש מכל מקום מצוה לגרשה מדכתיב גרש לך ולא איירי הכא באשה רעה דמקשטא ליה תכא וכו' דאותה אשה רעה ודאי כיון שלא נמצא בה פריצות אין מצוה לגרשה בזיווג הראשון. ורבינו שאמר אבל אם מצא בה ערות דבר או פריצות מצוה לגרשה דכתיב גרש לך לא הביא המקרא לראיה על מצא בה ערות דבר שזה ברור הוא בתורה דכתיב כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתות וכו' וכדאיתא בברייתא אלא על מה שאמר או פריצות כלומר אפילו אינו דבר ערוה ממש כהנך דיוצאה וראשה פרוע וכו' דנקט בברייתא שעוברת על דת משה ויהודית אלא שאר פריצות מצוה לגרשה מדכתיב גרש לך ואי בזיווג הראשון וראשה פרוע וכו' דנקט בברייתא שעוברת על דת משה ויהודית אלא שאר פריצות מצוה לגרשה מדכתיב גרש לך היינו שאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות ורעה בדיעותיה ואף על פי שאינה עוברת על דת משה ויהודית שלא נמצא בה דבר ערוה דהיא ודאי מצוה לגרשה מדכתיב כי מצא בה ערות דבר כמו שכתב קודם זה (הכ"א) בפירוש עיין שם: כנסת הגדולה הגהות טור אבן העזר סימן קיט

א. דקנו' ע"ב שטה ג': וכתב לה ספר כריתות כו'. נ"ב: מצות גירושין מצות עשה וכן מנאוה הרמב"ם ז"ל וזולתו מהמונים. ושמעתי שהרב הגדול מהר"א נ' חיים ז"ל היה נותן טעם למה שנוהגין שהולכין לתת גט לש"מ שמת בלא בנים, אעפ"י שבגט זה הם מבטלים מצות חליצה או יבום, מפני שנתנית הגט גם כן היא מצות עשה. וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה סימן י"ח, ובתשובות להרמב"ן ז"ל סימן קפ"ט, שאין מברכין על מצוה זו מפני שיש גירושין שהן בעבירה כגון שלא מצא בה ערות דבר ששנוי המשלח, וכן כתב הרד"א ז"ל בתחלת ספרו בשער הג' בשם הר"י נ' פאלט ז"ל.

50. שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט

סעיף ג' לא יגרש אדם אשתו ראשונה, אלא אם כן מצא בה ערות דבר. הגה: אבל בלאו הכי אמרינן כל המגרש אשתו ראשונה מזבח מוריד עליו דמעות (טור). ודוקא בימיהם שהיו מגרשין בעל כרחו, אבל אם מגרשה מדעתה, מותר (אגודה פ' המגרש וכ"כ הר"ן). ואין ראוי לו למהר לשלח אשתו ראשונה; אבל שניה, אם שנאה, ישלחנה.

סעיף ד' אשה רעה בדעותיה, ושאינה צנועה כבנות ישראל הכשרות, מצוה לגרשה.

51. ביאור הגר"א על שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ג'

(א) לא יגרש כו'. לשון הטור ותנן בש"א כולי והלכה כב"ה כו' בד"א בזיווג שני אבל בזיווג ראשון אין למהר לגרשה דאר"א כל המגרש אשתו ראשונה כו' אבל אם מצא בה ערות דבר או פריצו' מצו' לגרשה כו' ור"ל אף על פי שמן הדין הלכה כב"ה אפי' באשתו ראשונה מ"מ אין ראוי לעשות כן באשתו ראשונה וכמ"ש ואין ראוי כולי וערש"י שם ב' בד"ה אם ואפילו לב"ה אבל בערות דבר ופריצו' מצוה שם תני' היה רמ"א כו' זו כו':
(ב) אבל בלא"ה כו'. שם וסנהדרין כ"ב וכו':
(ג) ואין כולי אבל כולי. שם כי שנא כולי ול"פ כולי וכנ"ל:

52. חלקת מחוקק על שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ג'

(ב) ואין ראוי לו למהר לשלח. כך הוא ברמב"ם והלשון מגומגם דבתחלה משמע דאיסור' יש בדבר המגרש אשתו ראשונה כשלא מצא בה ערות דבר דהא הנביא מתאונן על זה (וזאת שנית תעשו כסות דמעה וגו') אשת נעורין אשר בגדת בה) [מלאכי ב'] ואיך קאמר ואין ראוי למהר לשלח דמשמע דאין איסור בדבר רק שאין ראוי מצד דרך ארץ ואפשר שאף ברצון האשה שאז אין איסור בדבר מ"מ אין ראוי לעשות כן או ז"ל שאף אם מצא בה ערות דבר כגון שהעיד לה אחד שמצוה לגרשה לא יאמר אני מאמין לו ויגרשה מיד אלא יהיה מתון בדבר ואל ימהר לשלח ויעשה חקירה יפה באולי לא יצטרך לגרשה:
(ג) שניה אם שנאה ישלחנה. אף על גב דק"ל כב"ה אם פשעה נגדו כגון אם הקדיחה תבשילו ישלחנה מ"מ אין זה דרך מוסר רק אם שנאה בשביל זה אבל אם יכול להעביר על מדותיו הוא משובח וגם אפשר אתא לאורויי אף לא פשעה נגדו והוא שונא אותה מחמת שנמאסת בעיניו ומכ"ש אם יש לה איזה מום ע"ז ג"כ נאמר [כי שנא שלח] [מלאכי ב'] רק שב"ה אורחא דמילתא נקטי שאין דרך להטיל שנאה על אשתו רק בפשעה אבל העיקר תלוי בשנאה כפשטא דקרא [כי שנא שלח]:

53. בית שמואל על שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ג'

ב לא יגרש וכו'. בטור כתב כי יקח איש אשה וגו' וב"ה ס"ל אפי' אם הקדיחה תבשילו יכול לגרשה כי הוא דרש לקרא הכי כי מצא בה ערות דבר היינו או ערוה או דבר שפשעה כנגדו וכו' בד"א בזיווג שני אבל בזיווג הראשון אין למהר לגרשה דאמר רבי אליעזר כל המגרש אשתו הראשונה מזבח מוריד דמעות משמע דס"ל ב"ש וב"ה פליגי בזיווג שני בזה ס"ל לב"ה דמותר לגרש משום דבר אבל בזיווג ראשון מודה ב"ה דאסור לגרש משום דבר וקרא ערות דבר איירי בזיווג שני ואז מותר לגרש משום ערוה או משום דבר לפי"ז מוטל על הב"ד דלכופו אותו לכתחלה שאל יגרש אשתו הראשונה משום דבר אבל ברש"י משמע דפליגי בזיווג א' וס"ל אפי' זיווג ראשון מותר לגרש משום דבר אבל שנוי הוא למקום, ואפש' אף לדעת הטור פליגו בזיווג א' ולב"ה מותר לגרש זיווג א' משום דבר אלא הואיל מזבח מוריד דמעות ראוי שלא יגרש משום דבר אבל אם רוצה לגרש לא כפינן ליה וכן נוטין דברי הרמב"ם כמ"ש בסמוך, ואם לא מצא בה לא ערוה ולא דבר כפינן ליה שאל יגרש וכ"כ ב"ח לכן מסתבר דמוטל עליהם להזהיר אותו שאל יעבור על התורה דכתיב כי מצא בה ערות דבר, והא דק"ל מדינא דש"ס דיכול לגרש אשתו בע"כ היינו כשמצא בה דבר אז יכול לגרש בע"כ ומשום חר"ג א"י לגרש בע"כ ולב"ש דאסור לגרש משום דבר אם כן כופין אותו שאל יגרש וקרא לא יוכל לשלח כל ימיו דכתיב באונס אם פליגו בזיווג א' ז"ל בזיווג שני מודה ב"ש דיכול לגרש משום דבר, ואתא קרא לא יוכל לשלח באונס אפי' בזיווג שני לא יגרש גם ז"ל קרא זה אתי דחייב להחזירה אם גירש אותה, וא"ל אם כן כל ימיו ל"ל דאיתא בש"ס דאתי דחייב להחזירה והשתא בלא כל ימיו נשמע דין זה וז"ל דאי לאו כל ימיו ה"א באמת שאר נשים אין כופין שאל יגרש אבל לפי האמת דכתיב כל ימיו להורות דחייב להחזיר' אין סתיר' מקרא זה אז אמרינן דכופין אותו שאל יעבור על התורה ואל יגרש אם לא מצא דבר ערוה ואם עבר וגירש אפי' בלא דבר לא כפינן ליה להחזירה ש"ס: ג אא"כ מצא בה ערות דבר. ברמב"ם מסיים שנאמר כי מצא בה ערות דבר, ולכאורה קשה דהא ב"ש וב"ה פליגו בהאי קרא וב"ש ס"ל דוקא משום ערוה ומגרש א"כ פוסק כב"ש גם מ"ש ואין ראוי למהר ג"כ תמוה ואפשר

דתופס לישנא דקרא ערות דבר והיינו ערוה או דבר כב"ה מ"ה כתב ואין ראוי למהר כמה שכתב הטור וה"פ אף על גב דמותר לגרש משום דבר מ"מ כיון דהמזבח מוריד דמעות אין ראוי למהר:
ד אבל שניה אם שנאה ישלחנה. אף על גב דק"ל כב"ה דאמר אם פשעה נגדו כגון אם הקדיחה תבשילו ישלחנה אורחא דמלת' נקטי שאין דרך להטיל שנאה רק בפשעה אבל העיקר תלוי בשנאה כפשטא דקרא כי שנא שלח ח"מ ולמ"ש דפליגי בזיווג א' י"ל בזיווג א' אל יגרש אם לא עשתה דבר והוא שונא אותה וזיווג שני אז אפילו בלא דבר רק שונא אות' ישלחנה:

54. פתחי תשובה על שולחן ערוך אבן העזר הלכות גיטין סימן קיט סעיף ג

סעיף ג (ב) ערות דבר. עבה"ט ומ"ש בשם רשד"ם ודוקא בנשואה כו' עי' במל"מ פ"י מה"ג דין כ"א שכתב דלהרשד"ם בארוסה אף אי לא מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה. אמנם דברי הרשד"ם קשים הם בעיניו ובתשו' הרא"ם ח"ב סי' א' משמע שדעתו אינו כן ע"ש עוד וכבר עמד ע"ז בס' ג"פ סק"ז ע"ש מ"ש בזה. ועיין בתשו' שיבת ציון סי' פ"ח ופ"ט שהאריך הרבה בזה. ומ"ש הבה"ט סק"ד בשם פ"ח דזיווג ראשון מקרי דוקא כשהיא בתולה. ע' בס' בית מאיר שכ' דלשון הגמ' נמי הכי דייק זיווג ראשון היינו משני צדדי הזיווג ראשון ע"ש:

(ג) ואין ראוי לו למהר. עח"מ סק"ב שכ' ואפשר שאף ברצון האשה שאז אין איסור בדבר מ"מ אין ראוי לעשות כן. וכ' בס' ב"מ ויראה לע"ד דהיינו דוקא כשהוא תובע הגירושין בזה י"ל אף שהיא מתרצה ג"כ מ"מ לבה דוה אלא שאינה יכולה לסרב אבל כשהיא תובעת פשיטא שהיתר גמור הוא:

55. ערוך השולחן אבן העזר סימן קיט סעיף ב-ג

הנביא מלאכי אמר [ב, טז] כי שנא שלח ואמרו חז"ל [שם] חד אמר אם שנאתה שלח כר"ע [רש"י] וחד אמר שנאו המשלח לפני המקום [שם] ולא פליגי הא בזווג ראשון הא בזווג שני דאמר ר"א כל המגרש אשתו ראשונה אפילו מזבח מוריד עליו דמעות ודריש לה מקרא שם ודוקא כשמגרשה בע"כ אבל כשגרשה מרצונה לית לן בה [ב"י] ולפ"ז לדידן שיש חרם דרבינו גרשום על גט בע"כ ליתא להאי דינא [עי' חמ"ח סק"ב דגם בכה"ג לא ימהר לגרשה]:

לפמ"ש מתבאר דב"ה לא קאמרי רק בזווג ראשון אבל בזווג שני ס"ל כר"ע דאפילו מצא אחרת נאה הימנה יכול לגרשה אבל מדברי הטור מתבאר דלב"ה בין בזווג ראשון ובין בזווג שני אין לו לגרשה בשביל אחרת נאה הימנה דקרא דכי מצא בה ערות דבר אתרווייהו קאי [פרישה] וגם בזווג שני לא יגרשה אלא אם כן הקדיחה תבשילו וכיוצא בזה שיש לו עליה שנאה ובזה אומר הנביא אם שנאת שלח וכן מסתבר דבאחרת נאה הימנה לא שייך עליה לומר ששנאה [ב"ח] אמנם בזווג ראשון אף על גב שהתורה התירה לו לגרשה בכה"ג מ"מ לא ימהר לגרשה ושנאו המשלח אא"כ מצא בה ערות דבר או פריצות וכן מתבאר מדברי הרמב"ם פ"י מגירושין דין כ"א ע"ש וכן כוונת רבותינו בעלי הש"ע בסעי' ג' [וזהו שהגיה הרמ"א אבל בלא"ה וכו' לבאר כוונת הב"י דאינו פוסק כב"ש ומתורץ מה שהקשו המפרשים וזהו כוונת הגר"א ודו"ק]: